

ვაჟა-ფშაველას „შვლის ნუკრის ნამბობის“
სპარსული თარგმანისათვის

On the Persian Translation
of Vazha-Pshavela's „The Tale of the Fawn“

ნათია სვინტრადე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
საქართველო, ქუთაისი

მაია სუხიაშვილი

ჩრდილოეთ ამერიკის ირანისტიკის ასოციაცია, აშშ

Natia Svintradze

Akaki Tsereteli State University
Georgia, Kutaisi

Maia Sukhiashvili

Association for Iranian Studies in North America, USA

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია მორთეზა ფათემიის მიერ შესრულებული ვაჟა-ფშაველას მოთხრობის „შვლის ნუკრის ნამბობის“ სპარსული თარგმანი. შევნიშნავთ, რომ სპარსულიდან ქართულად თარგმნის მდიდარი ტრადიციის ფონზე, ქართულიდან სპარსულ ენაზე ნათარგმნი ლიტერატურის რაოდენობა გაცილებით ნაკლებია. ამიტომაც, მთარგმნელის მიერ გაწეული შრომა განსაკუთრებით დასაფასებელია. ნაშრომში ვსაუბრობთ მორთეზა ფათემის ძალზე საინტერესო ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ.

ორიგინალისა და თარგმანის შედარებითი ანალიზის საფუძველზე შევეცადეთ, გამოგვევლინა თარგმნის პროცესში არსებული ლექსიკურ-სემანტიკური, სტილისტიკური და ფრაზეოლოგიური სირთულებები. განსაკუთრებულ ყურადღებას ვუთმობთ ვაჟა-ფშაველას ენის ინდივიდუალურობას, რაც მთარგმნელისთვის განსაკუთრებულ გამოწვევას წარმოადგენს.

ტექსტობრივი ანალიზის შედეგად დგინდება, რომ მთარგმნელი ძირითადად, წარმატებით ინარჩუნებს ორიგინალის აზრობრივ ინვარიანტს, თხრობის დინამიკასა და ექსპრესიულობას. თუმცა, გარკვეულ შემთხვევებში, აღინიშნება ფრაზეოლოგიური ერთეულების ტრანსფორმაცია, გამოტოვება, ან აღწერილობითი გადმოცემა.

„შვლის ნუკრის ნამბობის“ მთარგმნელის ოსტატობა უზრუნველყოფს ტექსტის მხატვრული და აზრობრივი სიმდიდრის შენარჩუნებას, რაც განაპირობებს თარგმანის ადეკვატურობასა და მაღალ მხატვრულ ღირებულებას.

საკვანძო სიტყვები: ვაჟა-ფშაველა, მორთეზა ფათემი, „შვლის ნუკრის ნაამბობის“ სპარსული თარგმანი.

ABSTRACT

The article examines the Persian translation, produced by Morteza Fatemi, of Vazha-Pshavela's story "The Tale of the Fawn". We note that, against the background of the rich tradition of translation from Persian into Georgian, translations from Georgian into Persian are comparatively fewer. For this reason, the labor undertaken by the translator is especially worthy of appreciation. We discuss the highly interesting life and career of Morteza Fatemi.

On the basis of a comparative analysis of the original and the translation, we have sought to identify the lexical-semantic, stylistic, and phraseological difficulties present in the process of translation. Particular attention is devoted to the difficulties of Vazha-Pshavela's language and to its individual character, which represents a particular challenge for the translator.

The results of the textual analysis establish that the translator, for the most part, successfully preserves the semantic invariant of the original, along with the dynamism and expressiveness of the narrative, although in certain instances a transformation, omission, or descriptive rendering of phraseological units may be observed.

The skill of the translator of "The Tale of the Fawn" ensures the preservation of the text's artistic and semantic richness, which ultimately accounts for the adequacy of the translation and its high artistic value.

Keywords: Vazha-Pshavela, Morteza Fatemi, the Persian translation of "The Tale of the Fawn".

შესავალი

ქართული-სპარსულ ლიტერატურულ ურთიერთობებს, კონკრეტულად მთარგმნელობით ურთიერთობებს თუ გადავხედავთ, ვნახავთ, რომ თარგმანის სფეროში სპარსული ლიტერატურა ისტორიულად იყო ქართველ მთარგმნელთა და მკითხველთა განსაკუთრებული ინტერესისა და სიყვარულის ობიექტი.

თარგმნილი ძეგლების მიხედვით, ქართველების კულტურული ურთიერთობის არედ უპირველეს ყოვლისა წარმოგვიდგება ბიზანტია, არაბეთი, ირანი, სომხეთი, სირია, პალესტინა (გაჩეჩილაძე 1959: 8). ყველაზე მეტი თარგმანი სპარსული სამყაროდანაა შემოსული. ძველი ქართული ლიტერატურის კუთვნილებას სპარსული მწერლობის ისეთი მიბაძვანი თუ თარგმანნი, როგორებიცაა: „ვისრამიანი“, „როსტომიანი“, „ბარამურსიანი“, „იოსებზილიხანიანი“, „ლეილმაჯუნუიანი“, „ყარამანიანი“, „ქილილა და დამანა“ და სხვა.

ამ ურთიერთობის საილუსტრაციოდ მხოლოდ „ვისრამიანის“ მაგალითიც კმარა. XI საუკუნის სპარსელი პოეტის – ფაზრ-ედ-დინ გორგანის სამიჯნურო პოემის „ვის ო რამინის“ პროზაული თარგმანი, შესრულებული XII საუკუნის შუა ხანებში, მწერლისა და პოლიტიკური მოღვაწის სარგის თმოგველის მიერ. ქართველმა მკითხველმა „ვისრამიანი“ ორიგინალ თხზულებად აღიქვა და ისე შეითვისა, რომ მისი არაქართული წარმოშობის საკითხს ეჭვის თვალთა უყურებდა. ნათარგმნი თხზულების ასეთი იშვიათი წარმატება, ორიგინალის მიმზიდველ სიუჟეტთან და მხატვრულ ღირსებასთან ერთად, მთარგმნელის დიდოსტატობამ განაპირობა. „ვისრამიანის“ ქართული თარგმანი დღემდე რჩება თარგმნითი ხელოვნების სრულყოფილების კლასიკურ ნიმუშად.

იუსტინე აბულაძემ, ამბაკო ჭელიძემ, ვახუშტი კოტეტიშვილმა, მაგალი თოდუამ, ბელა შალვაშვილმა, ნომადი ბართაიამ, ალექსანდრე ელერდაშვილმა, გიორგი ლობაჟანიძემ, თეა შურღაიამ, მზია ბურჯანაძემ და სხვებმა არანაკლები წარმატებითა და დიდოსტატობით განაგრძეს მთარგმნელობითი ტრადიცია.

იმავეს ვერ ვიტყვით ქართულიდან სპარსულად თარგმნის შესახებ. რა თქმა უნდა, იყო და არის შესაბამისი თარგმანები, მაგრამ უფრო ნაკლები რაოდენობითა და ხარისხით. გამონაკლისს წარმოადგენს შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსანი“. სპარსულ ენაზე პოემის სამი თარგმანი არსებობს: ორი სრული და ერთი – ფრაგმენტები.

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების სპარსული თარგმანების მოძიებისას აღმოჩნდა, რომ სპარსულ ენაზე დიდი მგოსნის მხოლოდ ერთი ნაწარმოები – „შვლის ნუკრის ნაამბობია“ ნათარგმნი. მოთხრობის თარგმანი დაიბეჭდა თბილისში 1962 წელს „სპარსული ქრესტომათის“ მეორე ტომში, რომელიც გამოსცა თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობამ ჯემშიდ გიუნაშვილის რედაქტორობით. ქრესტომათიაში თანამედროვე სპარსული პროზისა და პოეზიის ნიმუშებთან ერთად შეტანილია რუსული, უკრაინული და ქართული ლიტერატურის კლასიკოსთა ნაწარმოებების თარგმანები (პუშკინი, გორკი შევჩენკო, რუსთაველი, ვაჟა-ფშაველა). „შვლის ნუკრის ნაამბობის“ სპარსული თარგმანის ავტორია აღმოსავლეთმცოდნეთათვის კარგად ცნობილი ირანელი მეცნიერი მორთეზა ფათემი, რომელსაც სპარსულ ენაზე ნათარგმნი აქვს სხვა ქართველ მწერალთა ნაწარმოებებიც. კერძოდ, ნიკოლოზ ბარათაშვილის ლექსები და შოთა რუსთველის „ვეფხისტყაოსანი“ (ფრანგულიდან).

სპარსულ ენაზე ვაჟას შემოქმედების თარგმანები ჯერჯერობით მცირეა, მაგრამ რაც არის, უაღრესად მნიშვნელოვანია. ვაჟას თვითმყოფადობა, რაც მის სტილსა და ენის განსაკუთრებულობაში ვლინდება ძნელად ემორჩილება თარგმნას. ამიტომ მისი შემოქმედების თარგმნის ყოველი სერიოზული მცდელობა დასაფასებელია და ლიტერატურული კრიტიკის ყურადღების მიღმა არ უნდა დარჩეს.

კვლევის მეთოდები

კვლევა ეფუძნება ვაჟა-ფშაველას მოთხრობის „შვლის ნუკრის ნაამბობის“ ორიგინალისა და სპარსული თარგმანის შედარებით ანალიზს.

ყურადღება გამახვილებულია ვაჟა-ფშაველას ენის სირთულეებზე, ფრაზეოლოგიზმებისა და კულტურული კონტექსტის გადმოცემის პრობლემებზე. ანალიზის მიზანია შემოწმდეს თარგმანის ადეკვატურობა, მისი შინაარსობრივ-ინტერპრეტაციული სიზუსტე და მხატვრული ღირებულება.

მსჯელობა

სათარგმნი მასალის შერჩევისას მთარგმნელზე ბევრი რამაა დამოკიდებული. გივი გაჩეჩილაძის სიტყვებს თუ მოვიშველიებთ: ყოველ მთარგმნელს მისი ინდივიდუალურობისა და განწყობის შესაბამისი ნაწარმოების თარგმნა შეუძლია სრულფასოვნად (გაჩეჩილაძე 1959: 18). საჭიროდ მივიჩნიეთ, ორიოდ სიტყვა გვეთქვა ვაჟა-ფშაველას მოთხრობის „შვლის ნუკრის ნაამბობის“ მთარგმნელის შესახებ, რომელსაც განსაკუთრებით საინტერესო ცხოვრება ჰქონდა.

მორთეზა ფათემი 1986 წლამდე საქართველოში ცხოვრობდა. ის იყო ირანის შაჰის, მოჰამედ რეზა ფეჰლევის ბავშვობის მეგობარი. როგორც შაჰის სასახლესთან დაახლოებულ პირს, მას ჰქონდა შაჰის ბიბლიოთეკით სარგებლობის უფლება. 27 წლის ასაკში ირანის კონტრაზვერვის პოლკოვნიკი გახდა. ირანში ცხოვრებისას სამ ომში მიიღო მონაწილეობა. ებრძოდა აზერბაიჯანელებს, ასევე, იომა ქურთებისა და ინგლისელების წინააღმდეგ. ყველგან იყო შაჰთან ერთად ლხინსა თუ გასაჭირში, მაგრამ 1953 წელს სამხედრო გადატრიალების ორგანიზებაში მონაწილეობის გამო იძულებული გახდა ირანიდან წასულიყო. შაჰმა მას ქვეყნის დატოვების საშუალება მისცა. ირანიდან ჩინეთში გაემგზავრა, სადაც შვიდი წელი იცხოვრა. ამ პერიოდიდან იწყება მისი აკადემიური მოღვაწეობა, პეკინისა და შანხაის უნივერსიტეტებში ასწავლიდა. ჩინეთის შემდეგ აზერბაიჯანში, ბაქოში ჩავიდა. ბაქოდან საქართველოში მოიწვიეს. ოცი წელი საქართველოში იცხოვრა. გიორგი წერეთელთან ერთად დიდი წვლილი შეიტანა აზია-აფრიკის უნივერსიტეტის დაარსებაში. უფროსი თაობის უამრავი ირანისტი აღიზარდა ინგა კალაძესთან თანაავტორობით შედგენილი მისი სახელმძღვანელოს - „ვისაუბროთ სპარსულად“ დახმარებით, რომელიც 1973 წელს გამოიცა თბილისში.

მორთეზა ფათემიმ 1986 წელს დატოვა საქართველო და პარიზში გაემგზავრა საცხოვრებლად. მაშინდელმა პრემიერ-მინისტრმა ჟაკ შირაკმა, რომელთან დაახლოებული პირიც იყო, პირადად დაუნიშნა პენსია პროფესიული დამსახურებისათვის. სიცოცხლის ბოლო წლებში მთელი მსოფლიო შემოიარა. საბოლოოდ დაბრუნდა ირანში და სამშობლოში გარდაიცვალა, რაც მისთვის ძალიან ბევრს ნიშნავდა. ირანის ისლამიზაციას ძალიან მტკივნეულად განიცდიდა, რადგან თავად ათეისტი სულ სხვა ღირებულებებისთვის იბრძოდა. მისი შთამომავლები დღესაც საქართველოში ცხოვრობენ და ძალიან კარგად საუბრობენ ქართულ ენაზე. ირანში არასოდეს ყოფილან და არც სპარსული იციან.

მორთეზა ფათემის, როგორც პიროვნებას სრული მზაობა ჰქონდა მეტ-ნაკლებად გაეგო ვაჟას შემოქმედება და განსაკუთრებით პატრიოტიზმისა და ჰუმანიზმის თემა. შემთხვევითი არ იყო, რომ მთარგმნელმა არჩევანი

„შვლის ნუკრის ნაამბობზე“ შეაჩერა. მწერლის შემოქმედებიდან ეს მოთხრობა ჰუმანიზმის ერთგვარ აპოთეოზად შეიძლება ჩაითვალოს.

ვაჟა-ფშაველას ენის განსაკუთრებული სირთულისა და ამასთანავე საოცარი ხატოვანების გამო, მთარგმნელს მთელი რიგი სიმძნელების გადალახვა მოუხდა. მთავარ სირთულედ კი დარჩა აზრობრივი ინვარიანტის შენარჩუნება, რასაც ქმნის არა ცალკეულ ლექსიკურ კომპონენტთა მნიშვნელობების ჯამი, არამედ ის აზრი, რომელსაც ეს ერთეულები ქმნიან კონკრეტულ წინადადებაში. „შვლის ნუკრის ნაამბობის“ თარგმანის დედანთან ცალკეული კომპონენტების დონეზე შედარებისას შეპირისპირებულ ენებს შორის სემანტიკური ველების სტრუქტურათა განსხვავება გამოვლინდა. მთარგმნელი ცდილობს, მეტ-ნაკლები სიზუსტით მიჰყვეს ტექსტს, მოძებნოს სპარსულ ენაში დედნის საოცარი ექსპრესიულობის შესაბამისი ადეკვატური გამოთქმები და შეძლებისდაგვარად შეინარჩუნოს თხრობის დინამიკა. ორიგინალისა და სპარსული თარგმანის შედარებისას ყურადღება გავამახვილეთ თარგმანის შინაარსობრივ-ინტერპრეტაციულ სიზუსტსა და მის მხატვრულ ღირებულებაზე. საილუსტრაციოდ მოვიტანთ თარგმანისა და ორიგინალის შეპირისპირების რამდენიმე მაგალითს:

ა) **დედანი:** სამჯერ უჩვეულო ხმაურობა შემოგვესმა. ის არ ჰგავდა არც წყაროს ჩხრიალს, რომელიც მუდამ მესმის, არც მაჩვის ფაჩუნს, არც კოდალას რაკუნს, არც კიდეც ხმელი ხის წვერიდან ჩამოვარდნილ ტოტის რახუნს და არც ნიავისაგან აშრიანებულ ფოთლების ხმას.¹

თარგმანი:

سه دفعه ما فريادی غير عادی شنیدیم: این صدا نه شبیه زمزمه جویبار بود که من به آن عادت داشتم نه جیر جیر گنجشک جنگلی نه جرنگ جرنگ سینه سرخ نه ترق تروق شاخه خشک که از درخت می افتاد نه خش خش برگهائی که از باد تکان میخورند.²

წყლის ჩხრიალი, ისე ფოთლის შრიალი, კოდალას რაკუნი, ტოტის რახუნი სპარსულ თარგმანში გადმოცემულია ზუსტი შესატყვისებით. გარდა ამისა, მიმღებ ენაში ხმოვანი იმიტაცია გადმოცემულია, ზუსტად იმეორებს ორიგინალის აკუსტიკურ ეფექტს და ზუსტად შეესატყვისება დედანში შექმნილ დინამიზმს. თარგმანში ვხვდებით უზუსტობებსაც. მაგალითად: კოდალას ნაცვლად თარგმანში გვაქვს - «سرخ سینه» (გულწითელი). ნაცვლად „მაჩვის ფაჩუნისა“ - «جیر جیر گنجشک جنگلی» (ტყის ბელურის ჟღერტული). სახეზეა სემანტიკური ცვლილება. შეიცვალა არა მხოლოდ ხმა, არამედ, ობიექტიც. თუმცა უნდა აღვნიშნოთ, რომ ეს მცირე ფაქტობრივი უზუსტობები, ობიექტების

¹. აქაც და შემდეგაც ვსარგებლობთ: ვაჟა-ფშაველას რჩეული თხზულებანი სამ ტომად, ტომი II, რედაქტორი: ირმა რატიანი, ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი, 2011.

². აქაც და შემდეგაც ვსარგებლობთ: სპარსული ქრესტომათია, რედაქტორი: ჯემშიდ გიუნაშვილი, მეორე ტომი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1962.

არასწორი ინტერპრეტაცია თუ შეცდომა თარგმანის საერთო მხატვრულ სურათს არ აზიანებს.

ბ) დედანი: შეკუნტრუშდა დედაჩემი, შეკუნტრუშდი მეც და გავსწიეთ ზეითვენ სკუპ-სკუპით თარგმანი: مادرم خیز بزرگی زد و کنار رفت. من هم مثل او جستی زدم و هر دو مان راست از کوه بالا رفتیم.

დედანი - „შეკუნტრუშდა“ - სხეულის შეკუმშვა, სწრაფი, მოხდენილი მოძრაობაა ასახული ონომატოპიური ელემენტით. „სკუპ-სკუპით“ - ბგერითი იმიტაცია მოძრაობის რიტმს გადმოსცემს, რასაც თარგმანში შეესატყვისება „خیز بزرگی زد“ / „جستی زدم“ მოძრაობა გადმოცემულია (ხტომა, ნახტომი). შენარჩუნებულია დინამიკა, პლასტიკა.

„خیز بزرگی زد“ (დიდი ნახტომი გააკეთა) აქ დაკარგულია შეკუმშვის, მოქნილობის ელემენტი და ორიგინალის ექსპრესიულობა. თარგმანი სემანტიკურად გამარტივებულია, რაც იწვევს მოძრაობის სპეციფიკური ხასიათის დაკარგვას. „სკუპ-სკუპით“ საერთოდ გამოტოვებულია, ონომატოპეა გამქრალია, მოძრაობის რიტმი და ხმა აღარ იგრძნობა. სახეზეა მნიშვნელოვანი სტილისტური დანაკარგი. საბოლოო ჯამში ვიღებთ ადეკვატურ, მაგრამ თავისუფალ, გამარტივებულ თარგმანს.

გ) დედანი: ჟრუანტელი მივლის, როდესაც იმისი მოკაკული ნისკარტი და აღმასივით ბრჭყალები მაგონდება.

თარგმანი: هر وقت منقار کج و ناخونهای تیز او را بباید می آورم بدم می لرزد.

ამ წინადადების თარგმანში იდიომა დაკარგულია და მისი ფუნქციური ეკვივალენცია მოტანილი. მაგალითად: („ჟრუანტელი მივლის“ - بدم می لرزد / „წრუანტელი მივლის“). ეს იდიომა დედანში სხვაგანაც გვხვდება და იქაც, ანალოგიურად, თარგმანში შენარჩუნებულია იდიომის აზრობრივი მნიშვნელობა მისი შინაარსის გადმოცემის გზით.

საინტერესოა წინადადების მეორე ნაწილი. დედნის „აღმასივით ბრჭყალები“ თარგმანში შეცვლილია ბასრი კლანჭებით (ناخنهای تیز). ამ შემთხვევაში უკეთესი იქნებოდა, არ დაკარგულიყო ტექსტში დედნისეული შედარება, რაც თარგმანს დედანთან კიდევ უფრო დაახლოებდა. თარგმანში საბოლოოდ მხატვრული სახე გამარტივებულია, თუმცა შენარჩუნებულია ძირითადი აზრი.

დ) დედანი: წამოვიდა ის წყეული ფრინველი. ტანი ვეღარ შეიმაგრა და ჩემს ნადგომ ადგილს დაეცა.

თარგმანი: پرنده منفور هم تامل نکرد، و خود را درست بهمان محلی که تازه من آنجا ایستاده بودم پرتاب کرد.

წინადადების პირველ ნაწილში თარგმანი სემანტიკურად ადეკვატურია. ლექსემა „წყეული“ გადმოცემულია სიტყვით «منفور», რაც სპარსულში აღნიშნავს „საზიზღარს“, „საძაგელს“. მიუხედავად იმისა, რომ ეს სიტყვა უარყოფით კონოტაციას ატარებს, იგი სრულად არ ფარავს „წყელის“ მნიშვნელობას, რომელიც ქართულში ხშირად უკავშირდება წყევლის სემანტიკას. ამდენად, აქ გვაქვს ნაწილობრივი შესაბამისობა, უფრო ზუსტად, ემოციური შერბილება.

მეორე ნაწილში – „ტანი ვეღარ შეიმაგრა და ჩემს ნადგომ ადგილს დაეცა“ თარგმანი თავისუფალია. ზმნა „დაეცა“ გადმოცემულია ფორმით «پرتاب کرد», რაც მნიშვნელობით უფრო აქტიურ და ძალისმიერ მოქმედებას გამოხატავს. ქართულში კი დაცემა ნაწილობრივ უნებლიე პროცესს გულისხმობს. შესაბამისად, აქ გვაქვს სემანტიკური გაძლიერება.

ე) **დედანი:** ვერ გავცილებივარ ტყეს. თუ გავედი ველად, უნდა ტყის პირს არ მოვსცილდე, – მაშინაც ნახევარი სიცოცხლე მაკლდება.

თარგმანი: من میل ندارم جنگل را ترک کنم، اگر تصدفا از جنگل خارج شوم گویی که عمرم از ترس نصف می شود!

ამ შემთხვევაში მთარგმნელი თავისუფალ თარგმანს ირჩევს, დედნის შინაარსს გადმოგვცემს მცირე ინტერპრეტაციით. სპარსულში «میل ندارم» ნიშნავს „არ მინდა“, რაც გამოხატავს სურვილს და არა აუცილებლობას. თარგმანი ემოციურად ეფექტურია, იდიომა შენარჩუნებულია; გამოყენებულია მისი ზუსტი ეკვივალენტი (ნახევარი სიცოცხლე მაკლდება / نصف عمر (1342) დეჰხოდას ლექსიკონში (დეჰხოდა 1342)). (عمرم از ترس نصف می شود / شدن

განმარტებულია **შემდეგნაირად:** სიცოცხლის ნახევრის დაკარგვა ზედმეტი შფოთვის, შიშის ან სევდის გამო, რაც ნიშნავს: მომავალი ცხოვრების ნახევრის დაკარგვას რამდენიმე წაშში ან საათში. ეს იდიომა დაფიქსირებულია მანსურ სარვათისა და რეზა ანზაბი ნეჟადის „ჟარგონისა და თანამედროვე ლექსიკის ლექსიკონში“ (Sarvat... 1377). სპარსული ენის ფრაზეოლოგიზმების ფონდი საკმაოდ მდიდარია და თავისუფლად იძლევა საშუალებას, რომ მთარგმნელმა იდიომები ზუსტი შესატყვისით გადმოსცეს. ამ შემთხვევაში მთარგმნელი წარმატებით იყენებს სათარგმნ ენაში არსებულ მზა ეკვივალენტს.

ვ) **დედანი:** მე დავიწყე ტირილი და გული შემიწუხდა.

თარგმანი: من از شدت گریه به زمین افتادم، چشمانم سیاهی رفت.

მთარგმნელი ანალოგიური აზრობრივი დატვირთვის მქონე ფრაზეოლოგიზმს იყენებს („تვალებიდან სიშავე წამივიდა“), რაც სპარსულში „გულის წასვლას, გულის შეწუხებას“ ნიშნავს. ამ შემთხვევაში გვაქვს ფრაზეოლოგიური ერთეულის სინონიმური სემანტიკის მქონე ფრაზეოლოგიზმით თარგმნის გამოცდილება, რომელსაც თარგმანმცოდნეობაში ფრაზეოლოგიურ თარგმანს უწოდებენ. ეს ხერხი მეტად გამართლებული და მისაღებია მხატვრული ნაწარმოების თარგმნისას, რადგან შედეგი დადებითად აისახება ნათარგმნი ტექსტის მხატვრულ ღირებულებაზე.

ზ) **დედანი:** ცრემლი მომერია, გული მომიკვდა: ვაიმე, დედავ, თუ დაგიჭიროს მაგ წყეულმა!

თარგმანი: چشمهایم را اشک پر کرده، قلبم از حرکت ایستاد، وای بر من اگر این سگ لغتی مادرم را بگیرد!

იდიომას „გული მომიკვდა“ მთარგმნელი ანაცვლებს შემდეგი გამოთქმით: „გულმა მოძრაობა გააჩერა“, რომელიც სპარსულში შემდეგი სიტუაციების გამოსახატავად გამოიყენება: როდესაც ადამიანი ძალიან საშიში ან უცარი სცენის წინაშე დგას; როდესაც ესმის მოულოდნელი

და შოკისმომგვრელი ამბები, დადებითი იქნება ეს თუ უარყოფითი; უკიდურესი ადელვებისას სტრესულ მომენტებში. დედანში გამოყენებული ფრაზეოლოგიზმი სპარსულ თარგმანში ჩანაცვლებულია ფრაზის შინაარსობრივი მნიშვნელობის წინადადებით.

პროზაული ნაწარმოების თარგმნისას განსაკუთრებულ სირთულეს წარმოადგენს ფრაზეოლოგიური ერთეულების თარგმნა, რომელთაც ხშირად „უთარგმნელ ელემენტებად“ მოიხსენიებენ. უფრო დიდ სირთულეს ფრაზეოლოგიზმების უმთავრესი სახეობის – იდიომების თარგმნისას ვხვდებით. მიუხედავად იმისა, რომ სპარსულიდან ქართულად ან პირიქით თარგმნისას ერთმანეთს ხვდება განსხვავებული ლიტერატურული ტრადიციები, ცნების აღქმისა და მოვლენების შეფასების განსხვავებული კრიტერიუმები. ამ ენებში არსებობს ფრაზეოლოგიური ერთეულები, რომლებიც ერთმანეთის ზუსტი ანალოგია და თარგმნისას შესაძლებელია სათარგმნ ენაში არსებული მზა ეკვივალენტის გამოყენება. მთარგმნელობით პრაქტიკაში ფრაზეოლოგიური ერთეულების გადმოცემის რამდენიმე ხერხი ჩამოყალიბდა: იმავე ლექსიკური შემადგენლობის მქონე ეკვივალენტის პოვნა; სხვა ლექსიკური შემადგენლობის ეკვივალენტით შეცვლა; ფრაზეოლოგიზმის კალკირება; თავისუფალი თარგმანი, ანუ თარგმნის შინაარსის გადმოცემა და ინდივიდუალური ფრაზეოლოგიზმების შექმნა (სვინტრაძე 2019: 158).

თარგმნის პროცესში ხდება ორი ერის მსოფლმხედველობის შეფარდება. მთარგმნელმა უნდა შეძლოს პრაგმატული ადაპტაცია და არ უნდა დაკარგოს ის მთავარი აზრი, რაც სათარგმნ ენაში არსებობს. ბევრი მაგალითი მოიძებნება, რომელიც აჩვენებს მთარგმნელთა შეცდომებს, როდესაც ლექსიკური ერთეულები მათი ფორმალური შესატყვისებით არის გადმოცემული და არაა გათვალისწინებული მათი სემანტიკური ველი, კონტექსტი და კულტურული თავისებურება. საბედნიეროდ, ჩვენ მიერ განხილულ თარგმანში მსგავსი შემთხვევა არ დასტურდება.

ფრაზეოლოგიური ერთეულების თარგმნის პრაქტიკაში მთავარ ამოცანას ადეკვატური შესატყვისის მოძიება წარმოადგენს, რაც თარგმანის ხარისხობრივი შეფასებისას მთავარ ფაქტორს წარმოადგენს. მთარგმნელი ძირითადად სამი ტრადიციული მეთოდის ფარგლებში მოქმედებს. მისი პრაქტიკული გადაწყვეტილებები კონკრეტული ტექსტობრივი სიტუაციიდან გამომდინარეობს. ზოგ შემთხვევაში ის უარს ამბობს ზუსტ ფრაზეოლოგიურ შესატყვისზე, ზოგ შემთხვევაში ფორმით განსხვავებულ, მაგრამ შინაარსობრივად მსგავს ეკვივალენტს გვთავაზობს. როცა სამიზნე ენაში არ მოიძებნება ფრაზეოლოგიზმის ეკვივალენტი და არც მისი პარაფრაზირებაა ადვილი, ტექსტის თარგმნისას ხდება მისი გამოტოვება. ზოგ შემთხვევაში კი სპარსულ ფრაზეოლოგიზმს აღწერითი გზით გადმოგვცემს, ხან კი სპარსულ ფრაზეოლოგიზმს იყენებს იქ, სადაც ქართულში თავისუფალი შესიტყვება გვაქვს.

მთარგმნელი ცდილობს სიტყვასიტყვით მიჰყვეს ტექსტს, მოძებნოს სპარსულ ენაში შესაბამისი გამოთქმები და არ დაკარგოს დედნის თხრობის დინამიკა. მთარგმნელი არ ცდილობს დედნის ზუსტ კოპირებას, ის ქმნის სპარსულ ლიტერატურულ ეკვივალენტს, რომელიც უფრო შესაბამეა

სპარსული პროზის ნორმებს. ავტორის სტილის სემანტიკური საფუძველი შენარჩუნებულია, მაგრამ ადაპტირებულია სპარსული ლიტერატურის ნორმების მიხედვით. ამგვარად, მიუხედავად იმისა, რომ თარგმანი ინარჩუნებს სიუჟეტურ სტრუქტურასა და ემოციურ შინაარსს, ავტორის სტილის ფორმალური მახასიათებლები: ლაკონიურობა, უშუალობა და დინამიკური რიტმი, ნაწილობრივ იკარგება. ტექსტი ფუნქციურად ადეკვატურია, თუმცა სტილისტურად უფრო ლირიკულ-პათეტიკურია, თვალსაჩინოა სპარსული ლიტერატურული ტრადიციის გავლენა.

დასკვნა

ვაჟა-ფშაველას „შვლის ნუკრის ნაამბობის“ სპარსული თარგმანის ორიგინალთან შედარებამ გვაჩვენა, რომ ვაჟა-ფშაველას ნაწარმოების თარგმნა ნებისმიერ ენაზე ძალიან გაწაფული მთარგმნელისთვისაც კი განსაკუთრებულ გამოწვევას წარმოადგენს. მიუხედავად იმისა, რომ ჩვენ მიერ განხილული თარგმანი დადებით შთაბეჭდილებას ახდენს მკითხველზე, ვაჟას ენის სიდიადეს, მის ინდივიდუალობასა და საოცარ ხატოვანებას ვერ გვაგრძნობინებს. მთარგმნელს განსაკუთრებულ სირთულეს უქმნის ფრაზეოლოგიური ერთეულები, დიალექტიზმები, კომპოზიციური ეპითეტები. მიუხედავად ამისა, ტექსტი ძალიან სასიამოვნოდ იკითხება და სპარსელ მკითხველს ისეთივე თანაგრძნობითა და სიყვარულით განაწყობს შვლის ნუკრის მიმართ, როგორც ქართველს. მორთეზა ფათემის მიერ შესრულებული „შვლის ნუკრის ნაამბობის“ ქართული თარგმანი მნიშვნელოვან მოვლენას წარმოადგენს სპარსულენოვანი სამყაროსთვის ქართული ლიტერატურის გაცნობისა და სიდრმისეული გააზრების თვალსაზრისით. მით უმეტეს, რომ ქართულიდან სპარსულ ენაზე ნათარგმნი ქართული ლიტერატურული ტექსტების რაოდენობა შედარებით მცირეა და თითოეულ ასეთ თარგმანს განსაკუთრებული კულტურული და სამეცნიერო მნიშვნელობა აქვს.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

გაჩეჩილაძე 1959 – გ. გაჩეჩილაძე, მხატვრული თარგმანის თეორიის საკითხები, რეალისტური თარგმანის პრობლემა. გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველო“, თბილისი, 1959.

ვაჟა-ფშაველა 2011 – ვაჟა-ფშაველა, რჩეული თხზულებანი სამ ტომად, ტომი II, რედაქტორი: ირმა რატიანი. ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბილისი, 2011.

სვინტრაძე 2019 – ნ. სვინტრაძე, სპარსული ფრაზეოლოგიური ერთეულების ქართულად თარგმნის თავისებურებები. სამეცნიერო ჟურნალი „ენა და კულტურა“, #21, 2019, 58-64. ქუთაისი.

სპარსული ქრესტომათია 1962 – სპარსული ქრესტომათია. რედაქტორი: ჯემშიდ გიუნაშვილი, II ტომი. თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1962.

ქართული ენის იდიომებისა და ანდაზების ფონდების მონაცემთა ბაზა, შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი. <https://idioms.tsu.ge/?p=5752>.

Dehkhoda 1342 – Ali-Akbar Dehkhoda, Dehkhoda Dictionary, University of Tehran Press. <https://vajehyab.com/dehkhoda/%D9%86%D8%B5%D9%81>

Sarvat ... 1377 – Mansur Sarvat, Reza Enzabinejad, Dictionary of Colloquial and Contemporary Vocabulary, Sokhan Publishing, 1377. <https://vajehyab.com/dehkhoda/%D9%86%D8%B5%D9%81>

References and Sources

Database of Georgian Idioms and Proverbs, Shota Rustaveli National Science Foundation. <https://idioms.tsu.ge/?p=5752>.

Dehkhoda 1342 – Ali-Akbar Dehkhoda, Dehkhoda Dictionary. University of Tehran Press.

Gachechiladze 1959 – G. Gachechiladze, Issues in the Theory of Literary Translation: The Problem of Realistic Translation. Publishing House „Soviet References“, 1959.

Gachechiladze 1959 – G. Gachechiladze, Issues in the Theory of Literary Translation: The Problem of Realistic Translation. Publishing House „Soviet Georgia“. Tbilisi, 1959.

Persian Chrestomathy, edited by Jemshid Giunashvili, Vol. II. Tbilisi University Press. Tbilisi, 1962.

Sarvat ... 1377 – Mansur Sarvat, Reza Enzabinejad, Dictionary of Colloquial and Contemporary Vocabulary. Sokhan Publishing, 1377. <https://vajehyab.com/dehkhoda/%D9%86%D8%B5%D9%81>

Svintradze 2019 – N. Svintradze, Peculiarities of Translating Persian Phraseological Units into Georgian, scholarly journal Language and Culture, No. 21, 2019, pp. 58–64. Kutaisi, 2019.

Vazha-Pshavela 2011 – Vazha-Pshavela, Selected Works in Three Volumes, Vol. II, edited by Irma Ratiani. Institute of Literature Publishing House. Tbilisi, 2011.